

Bijlage staatsexamen HAVO

2023

tijdvak 1
vrijdag 26 mei
09.00 – 10.00 uur

Maatschappijleer

College-examen schriftelijk

Bronnenboekje

Tekst 1

Pak De Macht

- Wie trekken achter de schermen aan de touwtjes van de samenleving? Wie draaien aan de knoppen zonder dat jij het weet?
- 5 En waarom kennen we die mensen eigenlijk niet? In de zesdelige serie *Pak De Macht* kijkt Tim Hofman naar
- 10 machtssystemen en mensen met macht. Hij zet de onzichtbare machthebbers met naam en rugnummer in de spotlights en voegt vlammende betogen, explainers vol visuele effecten én
- 15 gewaagde reportages in BOOS-stijl samen tot een compleet nieuw concept. Een programma als dit heb je gegarandeerd nog niet eerder gezien.
- 20 Tim: 'Na bijna vijf jaar BOOS maken, stuiten we naast de particuliere problemen ook steeds vaker op de grote onderliggende
- 25 problemen. Die hebben vaak te maken met macht en machtsstructuren. Wil je die grotere problemen aanpakken, dan moet je de juiste mensen ter
- 30 verantwoording roepen en ze uit de luwte halen. In *Pak De Macht* gaan we een poging doen.
- In aflevering drie van *Pak De Macht* wordt aandacht besteed aan Shell. Dit is het grootste
- 35 bedrijf van Nederland, zelfs een van de grootste bedrijven ter wereld. De oliereus zit wereldwijd
- 40 aan tafel met machthebbers in alle smaken: overheden, multinationals en NGO's. En wat Shell doet, heeft invloed. Op mens, natuur, politiek,
- 45 samenleving, economie en klimaat. Kortom, Shell heeft gigantisch veel macht. De vraag is: hoe gebruikt Shell die macht? En wat zijn daarvan de
- 50 consequenties?

Tekst 2

Burgemeester helpt de lokale media

Uit onderzoek van NRC bleek dat de media-aandacht voor de gemeentepolitiek van Hardinxveld-Giessendam (een plaats in Zuid-Holland met 18.400 inwoners) het meest afhankelijk is van één huis-aan-huisblad, Het Kompas, en de freelance politiek verslaggever die een paar uur per week voor die krant werkt. In regionale en landelijke printmedia werd slechts vier keer geschreven over de gemeenteraad van Hardinxveld. Op het gemeentehuis zegt burgemeester Dirk Heijkoop: „Mijn taak is het Hardinxveld uit het nieuws te houden.” Hij doelt op „gedoe” waarvoor landelijke media opeens naar de gemeente komen. Aandacht voor „het functioneren van de samenleving” wil hij wel graag. Aandacht voor de politiek ook.

De burgemeester vertelt ook over de filmpjes op de Facebook-pagina van de gemeente – „voor ons een belangrijk kanaal.” En over de afdeling communicatie, die veel werk maakt van persberichten. Over het persgesprek dat hij en de wethouders eens per maand houden met Het Kompas, en ook

met verslaggevers van AD/Rivierenland en AD/Dordt. „We bieden een aantal onderwerpen aan.” Soms komen de journalisten zelf met thema’s. Maar, „het is meer zenden.” Heijkoop zegt: „Ik merk dat wij – met alle respect – de lokale media een beetje moeten helpen met het aanbieden van nieuws, omdat ze te weinig capaciteit hebben om eropuit te gaan.”

Soms is er wél opeens veel regionale en landelijke aandacht. Zoals vier jaar geleden, toen het erop leek dat door een gebrek aan kandidaten in Hardinxveld PvdA en VVD niet aan de gemeenteraadsverkiezingen zouden meedoen. „Misschien gaat het te ver om een oorzakelijk verband te zien tussen het ontbreken van veel media en een gebrek aan kandidaten”, zegt Heijkoop. Maar hij ziet wel: „Door het ontbreken van media die continue *checks and balances* uitvoeren, is het de vraag of je voldoende aandacht krijgt voor politieke verschillen.”

Tekst 3

Advocatuur waarschuwt: Pas op als het OM op de stoel van de rechter gaat zitten

Om een stukje meer aan achterstallige zaken weg te werken, gaat het Openbaar Ministerie ook grotere strafzaken zonder tussenkomst van een rechter afhandelen. Wie verdacht wordt van bijvoorbeeld diefstal, oplichting of bedreiging kan vanaf deze maand niet voor een politierechter komen te staan, maar voor de officier van justitie. Het Openbaar Ministerie gaat nu ook een deel van deze zaken met een zogeheten strafbeschikking afhandelen.

De Nederlandse orde van advocaten maakt zich daar zorgen over, aldus bestuurslid Petra van Kampen. „Een advocaat is nodig om de balans te bewaken.”

Maar ze wil ook waarschuwen voor wat zomaar eens ‘het nieuwe normaal’ kan worden. Want een hoorzitting bij een officier van justitie is heel iets anders dan een zitting voor een onafhankelijke politierechter,

35 zegt ze. „Stel, je verschijnt zonder advocaat bij een politierechter en je komt niet helemaal goed uit je woorden. Dan zal de rechter je proberen te helpen, om te begrijpen wat je bedoelt. Een officier van justitie zit anders in de wedstrijd. Die is al overtuigd van je schuld.”

45 De strafbeschikking is niet nieuw. Sinds 2008 kan het Openbaar Ministerie zonder tussenkomst van een rechter geldboetes of taakstraffen tot 180 uur uitdelen. Wie akkoord gaat met zo’n strafbeschikking, krijgt een aantekening in de justitiële documentatie, wat vroeger het strafblad werd genoemd. „Dat kan 55 verstreckende gevolgen hebben”, aldus Van Kampen. „Denk aan een arts in opleiding die op een festival wordt gepakt met een paar xtc-pilletjes. Als 60 die na de strafbeschikking geen verklaring omtrent gedrag kan krijgen, kan hij zijn beroep gedag zeggen.”

Tekst 4

Wat is het Nederlandse wietbeleid?

Nederland heeft een tegenstrijdig beleid als het op wiet aankomt: de verkoop in coffeeshops wordt gedoogd, maar cannabis telen is verboden. Dit houdt in dat coffeeshophouders momenteel gedwongen zijn illegaal hun shop te bevoorraden. Zij moeten bovendien aan strenge voorwaarden voldoen om strafvervolgning te ontlopen.

De gedachte dat Nederland nog steeds voorloopt op cannabisgebied is achterhaald. Het gedoogbeleid wordt intussen in alle opzichten voorbijgestreefd door het buitenland. Zo is in enkele staten van Amerika de wietteelt

bijvoorbeeld gelegaliseerd en is in Uruguay het kweken en verhandelen van wiet ook geen enkel probleem. Al jarenlang wordt in Nederland discussie gevoerd over de vraag of de wietteelt gelegaliseerd moet worden.

Tegenstanders zeggen onder andere dat legalisering gezondheidsrisico's met zich meebrengt en zou kunnen leiden tot een toename van drugsgebruik. Terwijl voorstanders juist zeggen dat legalisering de gezondheid beschermt, omdat er meer toezicht is op de kwaliteit. Ook zou legalisering de productie en het gebruik van illegale drugs verminderen.

Tekst 5

75 jaar AOW

In 1957 is de Algemene Ouderdomswet (AOW) ingegaan. Vanaf dat moment had het hele Nederlandse volk
5 recht op een basispensioen.

Zelfstandig recht

Eerst konden alleen mannen en ongehuwde vrouwen een AOW krijgen. Werd een gehuwde
10 vrouw eerder 65 jaar dan haar echtgenoot? Dan was er pas recht op AOW als ook de man 65 jaar was. Sinds 1 april 1985 hebben mannen en vrouwen
15 een eigen recht op AOW. Iemand die 65 jaar wordt en een partner heeft die jonger is dan 65 jaar, ontvangt ook een toeslag. De verhouding tussen
20 pensioen en toeslag is in de loop der tijd een paar keer veranderd.

Sinds 1988 is de hoogte van de AOW-toeslag afhankelijk van
25 het inkomen van de jongere partner. In 1987 werd het sociale zekerheidsstelsel herzien. Toen is in de AOW de gelijke behandeling van
30 gehuwden en ongehuwd

samenwonenden ingevoerd. Ook is er toen een apart normgedrag voor een
alleenstaande ouder met een
35 kind jonger dan 18 jaar ingevoerd.

De AOW is een verplichte verzekering en wordt gefinancierd volgens het
40 'omslagstelsel'. Dat houdt in dat alle mensen gedurende hun leven, vanaf 50 jaar tot hun AOW-leeftijd, gezamenlijk de premie betalen om AOW'ers te
45 voorzien. In 1972 kregen mensen die niet langer verplicht verzekerd waren voor de AOW, de mogelijkheid zich vrijwillig te verzekeren. Dit waren
50 bijvoorbeeld mensen die uit Nederland zijn vertrokken.

Met ingang van 1 januari 2013 was er voor het eerst sinds lange tijd weer een grote
55 verandering. Vanaf dat moment wordt de AOW-leeftijd in stappen verhoogd.

De AOW-toeslag werd in 2015 afgeschaft.

